

УДК 821.161.2

ОКСАНА ПРИГОДІЙ

м. Київ

КОНЦЕПТ «СВОБОДА» ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У статті досліджується поняття концепту, підходи до його вивчення та виокремлення у художньому творі. Розглядаються поняття концептосфери та його компоненти при аналізі. Визначається особливість концепту свободи на тлі сучасних лінгвістичних студій.

Ключові слова: концепт, концептосфера, свобода, когніція, культура.

На сьогоднішній день можна побачити велику кількість робіт, де вивчається проблеми концепту, різнобічні думки вчених щодо походження даного терміну, багатовекторні підходи до аналізу, систематизування та обробки інформації в рамках лінгвістичних досліджень. Інтерес до проблеми вивчення концептів і концептуальної картини світу в цілому є доволі цікавим та привабливим завданням, адже концептологія відкриває нові межі для дослідження художніх текстів та відкриває до цього невідомі грані ментальних границь людського розуму.

Питання мовної картини світу, що уособлює концептуальний вимір та позамовну діяльність завжди посідало чільне місце в лінгвістичних дослідженнях, а також за її межами. І не дивно, що на межі ХХ–ХХІ століть інтерес до даного явища значно підріс і може характеризуватися розширенням досліджень у галузі застосування когнітивного підходу в мові, пошук особливостей мовної картини світу та створення нових концептуальних теорій аби вивчити їх в цілому, на ряду з дослідженням їх фрагментів. Лише у 80-х роках ми можемо спостерігати появу терміну концепт у вітчизняній лінгвістиці, та й насамперед через перекладні статті, які були опубліковані в серії «Нове в зарубіжній лінгвістиці». Примітно, що вперше цей термін використовувався ще в 1928 році С. А. Аскольдовим, задовго до моменту, коли когнітивістика розширилася в науковому світі. На разі, можемо спостерігати багато робіт, присвячених вивченню концепту (Дж. Лакофф, Ч. Філлмор, Н. Д. Арутюнова, А. П. Бабушкін, А. Д. Белова, А. Вежбицька, С. Г. Воркачов, І. Г. Голубовська, С. А. Жаботинська, В. І. Карасик, В. В. Красних,

О. С. Кубрякова, А. П. Мартинюк, В. А. Маслова, А. М. Приходько, Ю. С. Степанов, З. Д. Попова, І. А. Стернін, В. М. Телія, Р. М. Фрумкіна, І. С. Шевченко та багато інших) [7, 355].

Дослідження концептів, в першу чергу, імплікує виокремлення певної домінанти у творі, концептосфери до якої відноситься даний елемент. Відтак, дослідження окремих концептів може бути складним, багатоплановим та трудомістким завданням, адже чітке охарактеризування концепту і визначення його функцій у концептосфері вимагає багато часу та ґрунтового розуміння самого поняття та його складових.

У своїй статті О. Місінкевич стверджує, що народ, еволюційно детермінована етнічна єдність, формує особливу світоглядну модель буття, що визначає інтелектуальні потенції та межі, у яких етнос здатний до перспективного історичного розвитку. І загальні, і специфічні форми інтелектуального пізнання, властиві людській природі, вербалізовані [3, 55].

Концепт – це цілісна ментальна одиниця, утворена тісним переплетенням елементів, що отримують різне теоретичне обґрунтування [4, 246]. Згідно з працями В. Маслової, З. Попової, Й. Стерніна, концепт складається з компонентів (концептуальних ознак), тобто окремих ознак об'єктивного чи суб'єктивного світів, відображених у свідомості диференційовано та диференційованих за ступенем абстрактності [11, 60; 13, 60; 14, 58]. М. Піменова ці ознаки вважає необхідними й достатніми для ідентифікації предмета чи явища і класифікує їх як мотивувальні, образні, поняттєві й ціннісні [5, 84], В. Карасик – як ціннісні, образні, поняттєві [8, 9], а В. Маслова – і

фактуальні елементи, і те, що робить його фактом культури: вихідну форму (етимологію), згорнуту до основних ознак історію, сучасні асоціації, оцінки, конотації [11, 60].

В. В. Красних у курсі лекцій «Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология» вважає, що когнітивні концепти – це індивідуальні змістові ментальні утворення, що структурують довколишню дійсність, а культурні концепти – це колективні змістові ментальні утворення, що фіксують своєрідність певної культури [9, 12].

У статті «Онтологічний вимір когнітивного концепту» С. М. Щербина стверджує, що цінність є центральною ланкою концепту, яка перевіряється методами компонентного і контекстуального аналізу. Крім того, наявність ціннісного складника відрізняє його від поняття, оскільки саме ціннісний складник відображає вищі орієнтири поведінки індивіда, як члена соціуму [7, 357].

Процес орієнтації на цінності пов'язаний з оцінкою, яка втілюється в оцінному судженні усвідомлення позитивної чи негативної значущості будь-яких явищ [7, 357].

Коли ми виокремлюємо концепти, дотичні до певної культури не можна не уникнути його спорідненість з поняттям культурного концепту. На думку Н. Г. Єсипенко, культурний концепт, що вбирає в себе особливості менталітету етносу, віддзеркалює культурний розвиток нації, виражається мовними засобами конкретної мови, має досить складну змістову організацію та структуру [2, 40]. М. М. Полюжин виокремлює чотири складові лінгвокультурного концепту, що є оптимальними для повноти його семантичного опису: 1) понятійна складова, що відображає його ознакову й дефініційну структуру; 2) образна складова, що фіксує когнітивні метафори, які підтримують концепт у мовній свідомості; 3) значеннева складова, що визначається місцем, яке займає ім'я концепту у лексикограматичній системі конкретної мови, куди входять також етимологічні й асоціативні характеристики цього імені; 4) специфічна складова для індивіда як носія національного менталітету [12, 630].

Невід'ємним для розуміння концепту є визначення концептосфери з його компонен-

тами. В. А. Маслова у книзі «Введение в когнитивную лингвистику» наголошує, що цей термін був широко використовуваним Д. С. Ліхачовим, який зазначав, що «чим багатша культура нації, її література, фольклор, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід, релігія, тим багатша національна концептосфера народу» [10, 5]. О. М. Василенко та О. І. Семенишин вважають, що концептосферою також називають і упорядковану сукупність концептів, наявних у свідомості окремо взятої людини, а також певної групи людей, об'єднаних за якоюсь ознакою; крім того, «концептосферою називають і певним чином організовану систему художніх концептів, представлених у творчості того чи іншого митця (наприклад, художника або письменника) [1, 44].

Яскравим концептом є концепт свободи, який відображує глибоке відчуття етносу та посідає особливе місце в концептосфері різних народів. У статті «Лінгвокультурні концепти «Воля/Свобода (Liberty/Freedom)» О. М. Василенко та О. І. Семенишин стверджують, що концепти воля/свобода (liberty/freedom) належать до важливих концептуальних сегментів, які репрезентують будь-яку концептуальну мовну картину, оскільки пов'язані перш за все з духовним світом людини. Категорія волі особливо вартісна для українського народу [1, 117]. Це обумовлено історичними чинниками, що мали вплив на формування духовності нації. М. В. Піменова вважає, що «такі слова-концепти здатні характеризувати прикмети матеріальної й духовної культури народу і репрезентувати у мові національну картину світу цього народу» [5, 95].

Важливим для розуміння концепту свободи як елементу концептуальної картини світу є його означення, а саме поняття свободи, визначене Словником української мови: «свобода — це: 1) відсутність політичного й економічного гноблення, утиску та обмежень; воля; 2) перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі та ін.; 3) життя, існування та ін. без залежності від когонебудь, можливість поводитися на власний розсуд; 4) можливість діяти без перешкод і заборон у якій-небудь галузі; 5) філософська категорія — можливість вияву суб'єктом

своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства; 6) легкість, відсутність утруднень у чому-небудь; 7) *заст.* простота, невимушеність у поведженні; 8) *розм.* вільний від праці час» [6, 98].

У творах сучасних українських авторів ми можемо спостерігати безліч проявів концептів свободи, адже питання свободи завжди було наріжним каменем у вітчизняній літературі. Відтак, можна стверджувати, що концепт свобода доволі часто зустрічається в літературі і несе за собою сильний концептологічний шлейф для подальшого аналізу.

Отже, дослідження концепту є важливим етапом поглибленого розуміння художнього тексту, являє собою родючим ґрунтом для перекладацьких досліджень, а також відкриває нові горизонти для лінгвістичних відкриттів. Концепт свобода посідає чільне місце серед елементів концептуальної картини світу, адже ідеями свободи просякнута велика кількість художньої літератури, що, в свою чергу, віддзеркалює концептосферу певного етносу, з його особливостями та світоглядом.

Список використаних джерел

1. Василенко О. М., Семенишин О. І. Лінгвокультурні концепти «Воля/Свобода (Liberty/ Freedom)» // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. — К., 2016. — Випуск 104: Філософські науки. — С. 116—119.
2. Єсипенко Н. Г. Культурний концепт freedom у мовній картині світу англійців // Вісник Житомирського державного університету. — Випуск 51. Філологічні науки. — 2010. — С. 39—43.

ОКСАНА ПРИГОДИЙ
Київ

THE CONCEPT OF «FREEDOM» AS AN ELEMENT OF THE WORLD CONCEPTUAL PORTRAIT

The article studies the idea of the concept, various approaches to its scrutiny as well as the way to delineate them in the story. We investigate the term conceptosphere and the components that belong to it. We track down how the concept «freedom» has become a salient element of the conceptual structure in the remit of linguistic Studies.

Key words: concept, conceptosphere, freedom, cognition, culture.

ОКСАНА ПРИГОДИЙ
г. Киев

КОНЦЕПТ «СВОБОДА» КАК ЭЛЕМЕНТ КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ КАРТИНЫ МИРА

Статья посвящена изучению понятия концепта, подходом и его выбор в художественном произведении. Рассматриваются понятия концептосферы, его компоненты при анализе. Изучается особенность концепта свободы в свете лингвистических учений.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, свобода, когниция, культура.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2017